

A herceg és Hodierna (Darvasi László: *Jaufre Rudel* című elbeszéléséről)

Darvasi László elbeszélése a Holmi 2011. októberi számában jelent meg először, az 1207-1220. oldalon olvasható. És olvassuk is, mert fájdalmasan gyönyörű írás! Számomra persze ezen túl elsődlegesen azt a problémát veti föl, hogy mennyiben képes legitimálni magát egy olyan olvasat, amely során az olvasó nem csupán egy történetet olvas a világ megszámlálhatatlan történetei közül, hanem egy olyan történetet, amelynek művelődéstörténeti előzményeit szakkutatói szinten átlátni gondolja. Ugyanezt a kérdést, a szakkutatói olvasat ön-legitimációjának a problémáját Balázs Mihály néhány évvel ezelőtt mintaszerű tanulmányban vetette föl az ő Kemény Zsigmond *Rajongók* művelődés- és eszmetörténeti olvasata elején.¹ És az olvasó elnézését kérem az önhivatkozásokért, de ez az én olvasatom lesz.

Darvasi László elbeszélésének címe egy név: *Jaufre Rudel*. És e név számos olvasó számára »üres«, mert »feltöltetlen« vagy »betöltetlen« név, amely ilyenformán megválaszolandó *kérdésként* olvasható: kicsoda ez a Jaufre Rudel? De vannak olvasók, akik számára már azonnal jelentő a név. Jaufre Rudel költő volt a XII. században, oc vagy okszitán nyelven írt, *trobador* volt, vagyis szerelmi költő. Ami életét és személyiségét illeti, szinte éppen csak annyi tudható bizonyossággal róla, hogy egykor valóban élt. Még 1915-ben, amikor énekeinek klasszikus kiadását a nagy Alfred Jeanroy megjelentette, a szövegkiadó filológus némi lemondással így fogalmazhatott: „A történeti dokumentumok teljességgel némák ama személyiségről, akit a kéziratok Jaufre Rudelnek neveznek, s akit néhány kézirat »hercegnek« titulál.”² Mára valamivel, de nem sokkal jobb a helyzet, már ami a történeti dokumentumokat illeti. Mivel a címből kell kiindulnunk, előbb világosan látni kell, hogy mit és honnan tudunk egyáltalán erről a névről, erről a költőről.

A trubadúrok »életidejének« időrendjében haladó kritikai kiadásban Aquitánián belül Jaufre Rudel rövid életrajza az V. számot viseli, az övét csak Peiteus örgrófja (IX. Vilmos),

---

¹ Balázs Mihály, *Forráskezelés és esztétikum*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2010/4, 315-345.

² *Les chansons de Jaufre Rudel* éditées par Alfred Jeanroy, Champion, Paris, 1915, III. p.

Cercamon, Marcabru és Peire Valeira vidája előzi meg (a *vida* ugyanaz a szó, mint a latin *vita* (élet, elbeszélt élet). A *vida* prózai műfajának jelentése nehezen fordítható le: a műfaj egyes darabjainak kritikai kiadása *életrajznak* (biographie) mondja. Talán valamivel pontosabb e műfaj tudtommal egyetlen mai gyakorló örökösének fordítása: Jacques Roubaud „rövid élet(rajz)”-ról beszél (*vie brève*).³ Jaufré Rudel vidája két „meglehetősen különböző” megszövegezésben maradt ránk, s az számunkra lényegtelen, hogy a kéziratos énekeskönyvek nemzetközi betűjelzésével az egyik A (és) B-ben, a másik pedig I (és) K-ban található. E kritikai kiadás párhuzamosan közli a *vida* mindkét szövegváltozatát, de francia fordításban csak az egyiket, IK szövegét adja, megjegyezvén, hogy ez a rövidebb terjedelmű változat „tűnik közelebbinek az eredetihez”. Az »eredeti« természetesen hipotetikus »összöveg«, melynek feltételezett variánsaiból e kettő maradt ránk. Hogy egy trubadúr *vida* vagy rövid életrajz két olyan változatát ismerjük, amely többé-kevésbé jelentősen eltér egymástól, a teljes *vida*-anyagon belül nem gyakori ugyan, de nem is szokatlan. Később elmondandó okból hozzám is inkább közelebb áll IK, mint AB. Az alábbiakban én is a rövidebb (és föltehetőleg korábbi) változatot adom, előbb – a langue d’oc vagy okszitán nyelv dicsőségére – eredetiben (mindössze hét mondat), majd az általam készített magyar fordítást.

- (1) Jaufres Rudels de Blaia si fo mout gentils hom, princes de Blaia. (2) Et enamoret se de la comtessa de Tripol, ses vezer, per lo ben qu’el auzi dire als pelegrins que venguen d’Antiochia. (3) E fez de leis mains vers et ab bons sons, ab paubres motz. (4) E per voluntat de leis vezer, el se croset e se mes en mar, e pres lo malautia en la nau, e fo condug a Tripol, en un alberc, per mort. (5) E fo fait saber a la comtessa et ella venc ad el, al son leit e pres lo antre sos bratz. (6) E saup qu’ella era la comtessa, e maintenant recobret l’auzir e’l flairar, e lauzet Dieu, qe’l avia la vida sostenguda tro qu’el l’agues vista; et enaissi el mori entre sos bratz. (7) Et ella lo fez a gran honor sepellir en la maison del Temple; e pois, en aquel dia, ella se rendet morga, per la dolor qu’ella n’ac de la mort de lui.⁴

A *vida* szorosan szövegkövető magyar fordítása:

³ Jacques Roubaud, *L’abominable tisonnier de John McTaggart Ellis McTaggart et autres vies plus ou moins brèves*, Edition Seuil, Paris, 1997.

⁴ Jean Boutière – A.-H. Schutz: *Biographies des troubadours. Textes provençaux des XIIIe et XIVe siècles*, Édition refondue, augmentée d’une traduction française, d’un appendice, d’un lexique, d’un glossaire et d’un index des termes concernant le »trobar« avec collaboration d’I.-M. Cluzel, A.-G. Nizet, Paris, 1964, 16-17. p.

A blaiai Jaufre Rudel magasrangú férfi volt, Blaia hercege. És beleszeretett Tripoli comtesse-ébe, anélkül, hogy látna őt, mindazon jó miatt, amit az Antiochiából jött zarándokok beszéltek róla, és ő számos „vers”-et készített róla, jó hangokkal, (de) szegény szavakkal. És mert látni akarta őt, keresztes hadjáratba ment és a tengerre szállt. És a hajón megbetegedett, és úgy érkezett meg Tripoliszba egy szálláshelyre, miként egy halott. Tudatták ezt a comtesse-szel; és (a hölgy) elment hozzá, az ágyához, és a karjaiba fogta őt. Ő tudta, hogy ez a comtesse, és nyomban visszanyerte hallását és szaglását, és áldotta Istent, hogy életben megtartotta addig, hogy láthassa őt. És így halt meg a (hölgy) karjai között. Aki nagy tisztességgel eltemettette a Templom házában. Majd ugyanezen a napon apácává lett a férfi halála fölött érzett fájdalom miatt.

Mindössze ez és ennyi minden későbbi művészeti (irodalmi, opera-, stb.) feldolgozás megragadható szövegalapja. Ráadásul természetesen ez *kései* szöveg, ha figyelembe vesszük, hogy a szakkutatás Jaufre Rudel »életidejét« a XII. század derekára teszi. A trubadúr életrajzok, a vidák pedig nem régebbiek a XIII. század első harmadánál, és írásuk vagy összegyűjtésük a XIV. század elején lezárult, minden későbbi kézirat már csak másolat. Szerencsére I és K időben a viszonylag korai énekeskönyvek közé tartozik, mindkettő itáliai kéztől való.

Mielőtt megnéznénk, hogy mit is csinált Darvasi László ezzel az igazán rövid terjedelmű szöveggel, vessünk egy pillantást a vidák és a razók műfajára! Ez utóbbiak egy-egy ének valamilyen rövid történetbe foglalt »megvilágosításai«, »magyarázatai« (a razo szó ugyanaz, mint a francia raison, az olasz ragione és az angol reason). Bennük, mind a vidákban, mind a razókban, nem az egyébként csekély »történelmi információ« a lényeges; még akkor sem, ha olykor egy név, egy helységnév okleveles adatokkal összehangzik. Mert bizony ez költészet prózában írva. Jaufre Rudel vidáját is a kritikai kiadás sajtó alá rendezői „regényes jellegű elbeszélés”-nek nevezik, majd megjegyzik, hogy mennyi egymástól gyökeresen eltérő szaktörténész, irodalmi, filozófiai, teológiai, hozzáteszem: pszichoanalitikus értelmezést és vitát váltott ki. Mert a vidák a költők mítoszai, elbeszélések arról, hogy kifélék-mifélék és hányfélék voltak a szerelmi költők valaha.

Olvastuk, hogy szerelmi vágyáról Jaufre Rudel „számos »vers«-et készített” (kiejtése *versz*, jelentése a magyar ’vers’ szóéval azonos), pontosabban Alfred Jeanroy kodifikáló 1924-es Rudel-kiadása óta (ez az 1915-ös kiadás javított változata) mind a mai napig 6 + 1-et. Azért ennyit, mert valamennyi énekeskönyv összehangzik 6 canso esetében, vagyis a szerzőséget egyértelműen Jaufre Rudel nevéhez köti; egyetlen költemény szerzősége bizonytalan. Hogy Blaia hercege valóban járt a tengeren túl, azt egyik kortársa, Marcabru

egyik költeménye tanúsítja, mert a sirventés címzettje *A'n Jaufre Rudel outra mar*, Jaufre Rudelnek a tengeren túlra. E költeményt a romanista kutatók 1147-re datálják, amikor a Barnának (Bru) nevezett lusignani VII. Hugó, Marche örgrófja keresztes hadjáratba indult (és őt nevezi meg Rudel II. számú költeményének 32. sora, amely szerint „A'n Ugo Bru per Filhol” küldi énekét), együtt Alphonse Jourdain-nel, Toulouse örgrófjával (és talán rá utalhat Rudel VI. számú énekének 36. sora). Jaufre Rudel 6 éneke közül hatalmasan kiemelkedik az a vágyének, amelyet – miután a középkori énekeknek többnyire nem volt címük – a modernizmus ezzel a címmel látott el és emleget ma is: *canso de l'amors de lonh*, A távoli szerelem éneke. Pedig a kezdősora csak ennyi: *Lanquan li jorn son lonc en may*, A nap májusban hosszú már... Ha alig fél évszázaddal Rudel előtt IX. Vilmos volt a »trubadureszk« szerelem kitalálója, akkor Aquitánia duc-je és Poitiers örgrófja egyben kitalálta a szerelmi közelség imperatívuszát is: a megszületett szerelmi vágy a kielégítésére tör, a nőt tehát látni, hallani, érinteni, (csókját, mellét) ízlelni, őt magát szagolni kell, az arisztotelészi öt érzék elve alapján. Ezzel szemben Jaufre úgy szeretett bele Tripoli comtessébe, hogy nem is látta őt: olvastuk, *ses vezer* szeretett bele. Nem kell a szerelmi vágyhoz egy nőt feltétlenül kigúvadt szemekkel bámulni, nem kell türelmes türelmetlenséggel hallgatni végeérhetetlen monológjait, nem kell fogdosni őt, a nedves ajkak össze-összeillesztgetésére sincs szükség, a nő odörjét pedig Coco Chanel már rég megoldotta – ha jól olvasom Jaufre Rudelt.

Szerkezetileg igen fontos e rövid elbeszélésben, hogy Jaufre beleszeretett (*enamoret*) Tripoli comtesse-ébe. A kevés női trubadúrról ránk maradt életrajz nem teljesen ugyanazt a szerkezetet követi, mint a férfi trubadúrokról szóló vidák. Ez utóbbiaknál a kezdőmondat elemi információkat ad a szerelmi költőről: hol született, esetleg azt, hogy ki volt az apja vagy az anyja, kinek a szolgálatában állt. Majd következik ez a szófordulat: *et enamoret*, és beleszeretett X. Y.-ba. Ezt követi vágyénekeinek általános jellemzése, majd a szerelmi viszony elbeszélése, többnyire egy *rövidtörténet* formájában. És végül a lezárás: a szerelmi történet vége után hová ment, kinek a szolgálatába állt, és hol halt meg. A gyerek- és a kamaszkor ugyanúgy teljesen érdektelen, mint az öregkor, bár a gyerekek is, az öregek is járnak, levegőt vesznek, esznek-isznak, ürítenek, csinálnak ezt-azt, de mindez csak valamiféle fizikális lételt vagy levést jelent. A férfiélet, *tout court* az élet, a valóságos élet akkor kezdődik, amikor *et enamoret*, 'és belészeretett'.

Ami költeményeinek közel egykorú, de mindenképpen az utólagosság jegyében fogant értékelését illeti, a vida szerint költőnk „jó hangokkal, (de) szegény szavakkal” szerzett vágyénekeket. Az *ab bons sons* szintagmát a francia fordítások így adják vissza: *avec bonnes mélodies*, jó dallamokkal, ami azért is tűnik helyes értelmezésnek, mert nyilvánvaló, hogy a

szerelmi költő feladata kettős: ki kell találnia (*trobair*) énekhangokat, hangszere számára dallamokat, és a másik oldalon ki kell találnia, össze kell egymással fűznie szavakat, ráadásul mindezt úgy, hogy a kettő, a zenei nyelve és a költői nyelve összehangozzék egymással, a szerelmi összehangzás jegyében. Dante ezt majd latin nyelvű értekezésében *convenientiának* (összeillesztésnek) fogja nevezni. De mit jelent az, hogy Jaufré Rudel „szegény szavakkal” szerzett vágyénekeket? Rendkívül hosszú és gyönyörű története van a nyelvi szegénység toposzának, a magyar költészettörténetben is, Zrínyi Miklós fájdalmas sóhajától kezdve („Bizonytal mondom, szegény az magyar nyelv”) Pilinszky Jánosig. Amikor érzéshez vagy gondolathoz kevés a nyelv. A nyelv elemi elégtelensége Darvasi László novellájában így hangzik fel: „Tudom, vannak semmire sem jó, használhatatlan emberi beszédek, melyek csupán önmaguk miatt vannak. Szavak, melyek saját maguk tükörképei. Mint az olyan köpeny, amely folyvást magát akarja magára öltetni. [...] Az ember néha úgy beszél, hogy temetőt épít a szavakból, melyek a nyelv földjéből úgy merednek elő, mint a holtak sírkövei.”

Itt azonban úgy tűnik, a vidában nem Jaufré költői szótárának tényleges szegénységéről van szó (hat rövid vágyének esetében a költői szótár gazdagsága vagy szegényessége aligha megítélhető), és még csak nem is a kifejezhetetlenségről. A vida – mondtuk – nem lehet korábbi a XIII. századnál. És ekkorra már a trubadúrköltészet korábban sosem látott magasságokba vitte a szerelmi vágyének formaművészetét. A vidában olvasható kifejezés a legnagyobb valószínűséggel a *kései* trubadúrok értékítéletét hordozza egy *korai* trubadúrra vonatkozóan.

Jaufré Rudel rövid életrajzának ez az egyszerűbb és vélhetőleg korábbi változata az öt érzék közül kezdetben a *látást*, pontosabban a látás vágyát hangsúlyozza. Jaufré úgy szeretett bele Tripoli comtesse-ébe, hogy még csak nem is látta. Azért indult keresztes hadjáratba, mert látni akarta őt. És akkor jön a döntő különbség az életrajz két változata között. Amikor Rudel a szálláshelyen haldoklik, AB szerint „Et el saup qu’ella era la comtessa, si recobret lo vezer e’l flazar”, vagyis „A férfi tudta, hogy ez a comtessa, visszanyerte *látását* és szaglását”. A tanulmány elején idézett IK szerint „A férfi tudta, hogy ez a comtessa, nyomban visszanyerte hallását és szaglását”. De a látását nem! Darvasi László novellája szempontjából ez kitüntetett fontosságú elem! A herceg az ő novellájában sem látja meg soha Tripoli comtesse-ét! Ezért kedvelem jobban IK-t, mint AB-t. De ez már ahhoz a kérdéskörhöz tartozik, hogy a fent idézett alaptörténettel Darvasi mi mindent kezdett, amikor kézbe vette, s ezzel a tanulmány második fele foglalkozik.

A vidák és a razók, vagyis a rövid életrajzok és a költeménymagyarázatok általános jellegzetességéhez tartozik, hogy a nemzedékeken át menő hagyományból nagyon kevés

»történeti adatot« őriztek meg. A csekély adat nagy részét (ki kinek volt a felesége, a férje, a fia, a lánya, mely vidéken élt) a szaktörténészek a *trobaron* kívüli anyagból (oklevelekből, rendtörténetekből, stb.) gyakran tudják igazolni, gyakran pedig nem. De ami a lényegét illeti: ezek az elbeszélések a *kései* nemzedékek olvasatai és értelmezései. A trubadúr múltban (a XIII-XIV. századhoz viszonyított múltban) születtek költemények, s ezek alapján a XIII. század és talán a XIV. eleje szerkesztette meg az imaginárius múltat: a regényes, olykor mitikus elemekkel átszőtt történeteket a kései trubadúrok gondolták ki, és sehonnan más anyagból, csak a rájuk (ránk) maradt *költeményekből*. Vagyis előbb voltak a költemények, s csak később telepedtek ezekre a történetek. Jaufré Rudel vidája esetében sincs másként. Már idézett Rudel-kiadásának előszavában, a VI. oldalon Allfred Jeanroy világosan leszögezte Jaufré vidájáról: „Az Életrajz /.../ a költemények segítségével fabrikált egyszerű román.” A 6 + 1 énekben a jóval későbbi életrajz szinte valamennyi eleme megtalálható: a távoli szerelem, a keresztes hadjárat, az átkelés a tengeren, a megszerelmesedés, a látni vágyás, a hajó, a szálláshely. A tanulmány elején idézett vida nem csak, de alapvetően arra a vágyénekre vonatkozik, amelynek az elmúlt kétszáz év modern kutatói *címet* adtak: A távoli szerelem éneke. Amivel egyúttal átnevezték Jaufré Rudelt is: ő lett a távoli szerelem költője. Ennek a vágyénekeknek a kezdete *A nap májusban hosszú már...*, és én formailag sem tartom olyan műnek, amely szegény szavakkal íródott volna. Strofikus. Nevezetes költemény volt már a trobar alkonyán is, 14 kézirat őrizte meg. 7 versszakból áll, és minden egyes versszak 7 sorból, vagyis alakszerkezete az egyik példája annak, amit a középkori poétikák *versus quadratus*nak neveztek: ahány verssorból áll a strófa, álljon ugyanennyi versszakból az egész költemény! Jaufré Rudel már betartja a rímhangzás azonosságának a szabályát is: nem elegendő azt mondani, hogy az egyes versszakok rímképlete a mi adott esetünkben *ababcccd*, ezekhez a rímjelölésekhez konkrét hangzást kell rendelni, és ezt a konkrét hangzást végig kell vinni valamennyi versszakon, vagyis az ének egészén. De nem ez a legfontosabb Rudelnél, hanem az, ahogyan számos más versében, s ebben is szenvedéllyel, már-már mániákusan tér vissza a szerelmi távolság kérdése, csak egy Földközi-tengernyi kérdés. Minden versszak 1. és harmadik sorának a szó-ríme: *de lonh*, messziről... Csak itt, tehát minden egyes versszak pontosan rögzített rím-helyzetében 14-szer ismétlődik a »messziről« határozószó. Csupán az első versszakot idézem, kiemeléssel:

Lanquan li jorn son lonc en may

M'es belhs dous chans d'auzels *de lonh*,

E quan mi suy partitz de lay,

A nap májusban hosszú már,

madárdal bűvöl *messziről*,

s míg ballagok, reám talál

Remembra'm d'un' <i>amor de lonh.</i>	szerelem kínja <i>messziről.</i>
Vau de talan embroncx e clis	Tünődöm, búsan csüng fejem -
Si que chans ni flors d'albispis	a dal s a galagonya sem
No-m valon plus que l'yverns gelatz.	tetszik már jobban, mint a fagy...

(Eörsi István fordítása)

A kiinduló helyzet, azt hiszem, jól látható: mindennek az alapja az a fél tucat ének, amelynek szövege és olykor dallama (különös, nehezen megfejthető lejegyzési technikával) ránk maradt a XII. század közepéről. Ebből az énekanyagból, óriási fantáziával, szerkesztették meg névtelenek a XIII. században a *vidát*, amely egyben 'költészetmagyarázat' is. Jaufre Rudel rövid életrajza 5 énekeskönyvben maradt ránk, A-ban (itáliai kéz készítette a XIII. században), B-ben (Provánszban készült a XIII. században), I-ben (itáliai kéz a XIII. században), K-ban (itáliai kéz a XIII. században), N-ben (itáliai kéz a XVI. században), de egyik sem 1230 előtti kézirat. A XIX. század eleje nagy erővel fedezte fel a trubadúrok költészetét: egyik oldalon a szakkutatók, a másik oldalon viszont költők, írók, zeneszerzők. Az így tagolódó utóélet egészen természetes: a XIX. század első felében a régiségből ránk maradt „maradványok” ugyanilyen teljes jogon váltak a lassan-lassan tudományosnak nevezhető magyar szakkutatások tárgyává, és ugyanilyen teljes jogon a művészi képzelőerő anyagává, elsősorban a történelmi regényekben és drámákban, valamint a történeti románc verses műfajában. E tekintetben az elmúlt két évszázadot éppen a közös tárgy ügyében folytatott folyamatos párbeszéd jellemzi: a szakkutatók és az írók (költők) minduntalan át-átnéztek és át-átnéznek a másik fél területére.

Nos, nem alakult másként a helyzet Jaufre Rudel esetében sem. Sőt, költeményei és rövid életrajza(i) együtt nem csak rengeteg költő, író, zeneszerző fantáziáját mozgatta meg, de mozgásba hozta azt is, amit én így nevezek: *a filológusi képzelőerő*. Mert a művészi mellett az alkotásnak vagy a teremtésnek van egy ilyen fajtája is, még ha nagy erővel ritkán találkozhatni vele. Szó volt arról, hogy Jaufre Rudel vidája „a költemények segítségével fabrikált egyszerű román”. És valóban, e rövid történetben kétségkívül van valami, amit a XIX. század történelmi tudata »regényes«-nek, »romános«-nak vagy »románcos«-nak nevezett, megmozgatta például Ludwig Uhland, Heinrich Heine, Robert Browning, Giosué Carducci, Algernon Charles Swinburne képzeletét. Legutóbb (Darvasi László elbeszélése előtt) Jaufre Rudel *a neve törlésével* jelent meg Umberto Eco *Baudolino* című pikareszk-történelmi regényében. A regényben a szerző 3 Rudel-költeményt is beidézett, s ezek között

ott van természetesen a *távoli szerelem éneke* is. De mellette olvasható a *Hogyha már a forrás habja...* kezdetű vágyének több strófája, s ebben a *távoli szerelem* másik híres rudeli összefoglalása a *távoli szerelem mivoltáról* (a kiemelés itt is tőlem való):

Messzi szerelem: miatta
mennyi kín sajdukt belém,
s nem lelek másféle írta,
csak mi szavai nyomán
sarjad bennem s őt mutatja.

Amors de terra lonhada,
Per vos tot lo cors mi dol,
E no'n puese trobar mezina
Si non al vostre reclam
Ab maltrait d'amor doussana

(Eörsi István fordítása)

A regényben Eco jelöli az idézetek oksztán nyelvét, az *amors de lonh* eszméjét és »a távoli hercegnő« toposzát, *törli* viszont Jaufré Rudel szerzőségét, és ezzel együtt konzekvensen a vidáját is. De *törli* mindazokat az értelmezéseket is, amelyekkel a romanista kutatók a távoli szerelem énekeit megközelítették: *törli* azt az elgondolást, amely szerint la comtessa de Tripol a Szűzanya inkarnációja volna; *törli* e költemények álomszerűségének pszichoanalitikus megközelítéseit; *törli* azt az elgondolást, hogy a távoli hercegnő azért elérhetetlen, mert ő az anya, akit az incesztus tilalma elérhetetlenné, hisz megérinthetetlenné tesz; *törli* azokat az eszmetörténeti megközelítéseket, amelyek a rudeli corpust a neoplatonizmus felől magyarázzák...⁵ Cserébe minket, olvasókat egy eddig számomra ismeretlen alkotástechnikai magyarázattal lát el Umberto Eco: a canso-k valódi szerzője, Abdul, a [rudeli] költemények ír-arab származású fiatal költője egy közelebből meg nem határozható szer (drog), egy bizonyos »zöld méz« segítségével jut el a távoli hercegnő közelébe, minden fizikai közelségnél közelebb. Amikor barátai azt kérdik tőle, hogy kicsoda „ez a hercegnő a maga messzeségében”, akibe szerelmes, hogyan néz ki ez a nő?, Abdul csak ennyit felel: „Nem tudom. Akkor találkoztam vele... vagyis nem egészen, inkább csak olyan, mintha találkoztunk volna, amikor... Szóval, még nem mondtam el neked, mi volt velem akkor.

---

⁵⁵⁵ Ezzel szemben a platonizmust mint a távoli hercegnő iránti rajongás eszmetörténészek által feltételezett forrását Darvasi László egyáltalán nem veti el: Rudel „Egyszer Platónról beszélt, tavasz volt, sárgállott az aranyeső [...] Mondom, Platón emlegette, arról beszélt, hogy a lelket jobban kell szeretni, mint a testet. [...] A lélek vágyódik. A test csak az akarás szennyes fegyverét használhatja. A vágyódás azonban egy előzetes tudás, egy korábbi életünk szépséges kiteljesedésének a tiszta eszköze. Hodiernában ő ezt a szépséget és jószágot megtalálta.”

Lángra lobbant a szívem, és örök szerelmet esküdtem ennek a hölgynek. Elhatároztam, hogy az egész életemet öneki szentelem. Lehet, hogy egy szép napon rátalálok, de félek is attól a naptól. Olyan jólesik szenvedni, ha nincs mód szerelemre.”⁶

Az értelmezések zöme azt a kérdést kívánja megválaszolni, hogy kicsoda comtessa de Tripol? Az erre adott válasz irányítja az egyes interpretációkat. Le kell szögeznünk: Jaufre Rudel 6 vagy 7 canso-ja vagy szerelmi vágyéneke nem nevezi meg a vágyott személyt. Vidája sem nevezi meg, csak annyit mond róla, hogy ő Tripoli comtesse-e. A megnevezésnek ez a hiánya igen lényeges lesz Darvasi László elbeszélésének értelmezése során (mert ő bizony a nevén nevezi). Ha akár a mi hazai standard világirodalom-történeteinkbe belenézünk, akár Babits Mihályéba, akár Szerb Antaléba, a történet vázának a leírását mindkettejükönél olvashatjuk. Csakhogy mindkettejükönél egy „napkeleti hercegnőről”, egy „távoli hercegnőről” van szó, és bizony a comtessa a XIX. századi fel- és átdolgozásokon keresztül lett a feudális garádicson hercegnővé. Az biztos (mert a vida mondja!), hogy Jaufre herceg volt. Ugyan tényleg nem tudom pontosan berögzíteni a szójelentéseket, de a férfi a szövegben *princes* (de Blaia), és a szövegben személynév nélküli tripoli hölgy *comtessa* (de Tripol). Amennyiben a későbbi adatok alapján az oc comtessa, fr. comtesse szót bízvást fordíthatjuk örgrófnőnek (bízvást fordíthatjuk), akkor bizony Jaufre Rudel felől nézve ez a szerelmi nem-viszony viszony bizony *mésalliance*-nak mondható: Jaufre rangon aluli nőre vágyakozott. Hogy ez mégsem legyen így, tüstént látni fogjuk, hogy Darvasi Lászlónál Jaufre Rudel nem herceg, hanem gróf.

És akkor most már rátérhetünk Darvasi László *Jaufre Rudel* című elbeszélésére! Ellentétben Umberto Ecoval, aki a regényébe bedolgozta ugyan a távoli hercegnő toposzát és Rudel három canso-ját, de törölte a költemények szerzőségét, és ezzel egyszerre törölte Rudel vidáját is, Darvasi László éppen a vidára támaszkodik rá, a rudeli canso-kat nem egyedíthetőként, nem beazonosíthatóként épp csak megemlíti. Tehát nála a rövid életrajz adja az elbeszélés alapját. De csak az alapját, mert Darvasi, fokozatosan bár, előbb lassan, lépésenként, ám később egyre radikálisabban átírja a vidában foglalt „egyszerű románt”. Ha létezik kiinduló alapszöveg, akkor Darvasi eljárása követi az át- és újraírások általánosnak nevezhető technikáját: kezdetben többé-kevésbé szoros a kiinduló szöveg követése, majd a lassú eltávolodás után egy fordulattal bekövetkezik a kiinduló szöveg ellentétére fordítása. Már a legelső bekezdésbe beépít Darvasi László egy fiktív elbeszélőt, Jaufre Rudel szolgáját: ő az, aki elbeszéli Jaufre Rudel *vie brève*-jét, rövid életét. Az a legkevesebb, hogy az

---

⁶ Umberto Eco: *Baudolino*, fordította Barna Imre, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, 74. p.

elbeszélésben Jaufre Rudel nem herceg, hanem gróf, ennek nem tudok különösebb jelentést tulajdonítani. Az már sokkal érdekesebb, hogy – miként az elmúlt két évszázad modern történelmi regényeiben és történelmi novelláiban szokás – az elbeszélte történet kezdetén megkapjuk az időindexet, egy évszámot, és megkapjuk azt a teret, amelyben az elbeszélte történet elkezdődik. Az idő 1148 (ami, tudjuk, egészen jól összehangzik azzal, hogy a szakkutatók szerint Jaufre valószínűleg az 1147-ben indult keresztes hadjáráshoz csatlakozhatott): „A második keresztes hadjárat idején történt, a csaknem végzetessé váló megannyi nemes szívű lovagot elveszejtő 1148-as esztendőben.” A tér: „Akkor már hetek óta Tripolisz körül bolyongtunk.” Később még egy dátum előkerül, amikor Jaufre Rudel másodszor megy az elbeszélés szerint Észak-Afrikába, 1160-ban (ez egyébként halálának a szakkutatók által csak feltételezett *egyik* tippelt dátuma). Mindenesetre idő és tér megrögzítése azzal jár, hogy ezt a művet *történelmi elbeszélés*ként kellene olvasnunk, és nem valamilyen stilizált középkorban megesett történetként, amelynek elbeszélése során pontos tér és idő nincs, földrajzi tér és történelmi idő elhomályosított. Itt nem az.

Az elbeszélés kezdetét és végét (vagyis egészét) a legfontosabb motívum, a *kéz* motívuma mellett (erről később) két jóslat fogja egybe a jóslat és a teljesülése mechanizmusának beindításával. A korábbi jóslat egy egykori szerzetestől való: „Nagyobb kínok várnak rátok, mint amilyenekben a Fiú részesült. Amen. Ott fogtok megdőgni, Ámen.” Természetesen egyrészt jóval később, másrészt csak Jaufre Rudel hal meg Tripoliszban, hiszen ha a szolga sem lenne túlélő, akkor nem lenne fiktív elbeszélőnk, aki a teljes történetet elmondhatja. A második jóslat egy már részletezett problémába visz bele bennünket. Jaufre Rudeltől való, önbeteljesítő jóslat ez *a soha nem látásról*: „És Jaufre Rudel a Levante sivatagában, a tenger mormolásától kísérve, a pislákoló csillagok lelkesedése közepette megírja hozzá az első szerelmes cansót, melyben szerelme őszinteségéről és tisztaságáról biztosítja vágyai asszonyát, miközben megénekli abbéli szomorúságát is, hogy az élet úgy alakítja sorsaikat, *hogy soha nem fogják látni egymást*.” A jóslat és beteljesülése szerkesztés közismert írói eljárás: most csak azért utalok Gustave Flaubert-től az *Irgalmas Szent Julián legendája* című középkorizáló modern elbeszélésére, mert az írói-elbeszélői hangnemet rokonnak érzem Darvasiéval: Julián életét a születése idején elhangzott két, egymásnak ellentmondó jóslat igazgatja, legalábbis az elbeszélés felszínén.

A *Jaufre Rudel* című elbeszélés egészen végighúzódnó motívum a *reszkető és fázó kéz*. A történetmondás kezdetén Jaufre Rudel pszichikai, érzelmi és külső (fizikai) jellemrajzában már azt olvassuk: „Jaufre Rudelnek egész életében fáztak az ujjai.” Ez az a kéz, amit a sivatagi hideg éjszakában egy megvásárolt és leölt teve kiomlott belei helyébe nyújt be, hogy

ujjai ne fázzanak, s hogy canso-t tudjon írni. „Akkor fölvágtam a [teve] hasát, a belei lassan omlottak a homokra /.../ A gróf odatérdelt, majd két karját könyékig nyomta a tetem föltárlt bendőjébe.” Bevallom, meglepett, amikor rendre azt olvastam Darvasi László elbeszélésében, hogy Jaufre Rudel *papirosra, tollal, írt*: „Az uramnak akkor nyugodtak meg az ujjai, ha költeményének papirosát tartotta a kezében.” „A gazdám papirost és tollat vett elő, és a tábortűz mellett rózta a sorokat egészen a pirkadat pirkadat vöröséig.” Hiszen a trubadúrok énekeit csak a XIII. századtól kezdték lejegyezni, összefüggésben azzal, hogy az északi támadások érezhetően kezdték fenyegetni a Délt: az énekeskönyvek a megmentés dokumentumai a várható pusztulás fenyegetésében. A trubadúrok rendjébe lépni szándékozó *joglarnak* meg kellett tanulnia előadni az összes megelőző és kortárs trubadúr összes jelentős énekét, mielőtt saját szerzeménnyel előállhatott volna, így – számunkra, magyarok számára ez bizony meglepő – költészetkultúrájuk *orális* kultúra volt, az ének fülből fülbe, emlékezetből emlékezetbe hagyományozódott. Pergamenre valóban írtak – latinul. Szó esett már Jaufre Rudelnek arról a sirventeséről, amelyet a Barnának nevezett lusignani VII. Hugónak ajánlott. A záróstrófa kezdetére figyeljünk, dőlt betűkkel kiemelem:

Ezt *nem pergamenre írva*
nyújtom át, hisz szín-román
 nyelven szedtem dalba –
 s Hugo Brunek küldöm én!
 Boldogít, hogy Peitavina,
 Berri, Bretanha, Guiana
 Népe örvend, hallva versem.

Senes breu de perguamina
Tramet lo vers, que chantam
 En plana lengua romana,
 A’n Hugo Bru per Filhol;
 Bo’m sap, quar gens Peitavina
 De Berri e de Guiana
 S’esgau per lui Bretanha.

(Eörsi István fordítása)

Az *írás* az elbeszélés kezdetén félelmetesen jelenik meg: a támadó muszlimok nyílfelhőkkel írják teli az eget. Ez a rengeteg nyílvesző Jaufre Rudel szerint megannyi *betű* az ég világos papirosán. „Teleírták versekkel a muszlimok az eget! Megmenekültünk.” – mondja a metonímikus észjárású Jaufre.

Ami comtessa de Tripolt illeti, Darvasi László kezdetben követi a XIII. századi vidát: a távoli hercegnőről Jaufre Rudel zarándokoktól hall. A rövid életrajzból nem derül ki, hogy hol találkozott az Antiochiából érkezett zarándokokkal; az elbeszélés szerint az észak-afrikai tengerparton, Szidón közelében. És nagyon érdekes szerzőnk beállítása: sem a szolga, sem a

„gróf” nem értik azt a nyelvet, amelyen a zarándokok beszélnek. Nem lehet tudni azt sem, hogy Jaufre vagy a szolgálja hall-e ki először egy *nevet*, ismétlem, a számukra érthetetlen beszédből. De mire leszáll az éj, már érteni kezdik a zarándokokat, beszélni tudnak velük: az egész jelenetben kétségkívül van valami álomszerű, ami az írói értelmezést közelíti azokhoz a pszichoanalitikus értelmezésekhez, amelyek álmokképzetekként fogják fel Rudel canso-inak rengeteg elemét. De az egész elbeszélés álomszerűsége Darvasi László konstrukciója.

Amikor előkerül *a név*, a távoli hercegnő neve, s amikor Darvasi László beírja az elbeszélés által elmondott történetbe ezt az alapvető kérdést: „Micsoda dolog egy nő neve?!”, kérdő- és felkiáltójellel egyszerre, akkor *nolens-volens* a trobar szerelemfölfogásának kellős közepébe helyezi írását. Mert a trubadúr önmagát, a vágyott nőt, magát a vágyat, és a vágy jelét, a canso-t az egyediség, a *singulars* jegyében fogta föl. Nincs két egyforma nő. Ezért nincs két egyforma vágy sem, ennél fogva nincs két egyforma szerelem sem. Következésképp – elvileg és formálisan – nem létezhet az egyedi vágyat énekelve megszólaltató két egyforma canso sem. És a világban viselt név tényleg nem egyedit: ha azt mondom, Édes Anna, hogy egy közismert regényalakra utaljak, a vezetékneve apja és családja közé állítja be, mint egyet az Édes-gyerekek közül. A keresztnéve pedig beállítja a világ valamennyi Annája közé. Ezért a trubadúrok kitalálták a modern minimális költészet módjára költeménycsinálásuk maximumát: meg kell keresni a vágyott (egyedi) nő nevét! A megtalált név pedig, a *senhal*, a lexikonok többségének meghatározásával a szerelmi diszkréció nevében kitalált álnév vagy fedőnév, míg szerintem éppen nem az, hanem *az igazi (és ezért egyedi) név megtalálása*.⁷ Viszont Jaufre Rudel 6 + 1 költeményében a vágyott nő neve egyáltalán nem szerepel, s láttuk, hogy a vidában sincs se név, se *senhal*, csak ennyi: *la comtessa de Tripol*. Erre tehát, vagyis a *senhal* felé nem lehet továbbmennünk.

Ám mégis, „Micsoda *dolog* egy nő neve?!” Talán közelebb mehetünk, ha arra gondolunk, hogy a trobar alkonyán, Észak-Itáliában, a nem oc, hanem si nyelvű szerelemelméleti canzonéjében Guido Cavalcanti arról elmélkedett, hogy a szerelem a néven keresztül létezik. Ezra Pound angolra fordította ezt a canzonét (kezdet: *Donna me priegha...*, Poundnál *A lady asks me...*, Egy úrhölgy kérdez engem), de hosszú éveken át nem tudott dönteni két fordításváltozat között: *love by name* vagy *love for a name*. Itt persze nem a nő, hanem a nő iránt érzett vágy nevééről van szó. A szerelem neve *amors*, amely – ellentétben a latin, a francia, a spanyol, a portugál, az olasz nyelvvel – egyedül az oc nyelvben nőnemű. És

---

⁷ Ennek a kérdésnek a kifejtéséről is szól egyik írásom: *Az Én, a Művem meg a Történetem (A diszkréció mikéntje az oksztán vidákban és razókban)*, Literatura, 1995, 3. szám, 231-245. p.

azért létezik, mert van neve. Darvasi László elbeszélésének fikciója szerint kezdetben sem az elbeszélő szolgál, sem Jaufre Rudel nem értette a zarándokok idegen nyelvét, csak egy nevet vettek ki a beszédjükből. Az elbeszélő mondja: „Őszintén szólva nem emlékszem arra a pillanatra, amikor elhangzott a név, és szinte beragyogta az összes addigi szót, elejtett mondatot.” Kezdetben vala a Név. Ez a név, írjuk le most először ebben a tanulmányban, Hodierna. Hangzását és alakját tekintve, úgy tűnik, nem senhal,⁸ vagyis nem igazi, csak tényleges név, ugyanakkor a beszélő nevek közé tartozik: a latin *hodierna* nőnemű jelző jelentése 'a mai, a mindig-mai', olyan, akinek soha nincs tegnapja és holnapja. Ám a nagyon ritka női nevek, és ilyen a Hodierna név is, képesek megközelíteni viselőjük egyediségét. Például a viszonylag ritka ~~Hodi~~Erna közel lép, de csak közel lép az egyedítéshez a néven keresztül.

És Darvasi László elbeszélésében a név meghallását követően, már-már versszerűen következik a név hipertrófiája, a túlburjánzása az elmében. A meghallása idején: „De nem, nem, azok a zarándokok nem ilyesmi dolgokról beszéltek a sivatagi éjszakában. A szépségről és a jóságról beszéltek.

Hodierna!

Hodierna!”

Majd nem sokkal ez után beindul az ismétlés gépezete, hogy a név átszőhesse Jaufre Rudel elméjét és világát. „Tenyérnyi hal dobálta magát a part homokjában, a sirályok lecsapni készültek. A gróf odalépett, fölemelte, megcsókolta, és visszaengedte a vízbe. Hodierna?, dadogtam. A gróf bólintott.”

Ahogy a név rátelepszik az emberi nyomorúság élő árnyaira: „Találkoztunk megháborodottakkal, akik mindenüket elvesztették, láttunk koldusokat, leprásokat, félmeztelenül bolyongó gyermekeket.

Hodierna, mondta Jaufre Rudel.

Hodierna!”

Természetesen a teremtett természeti világ sem úszhatja meg, hogy ne lelje föl a magyarázatát e névben (Jaufre Rudel elméjében):

„Hodierna, mondta a gróf a kelő napnak.

Hodierna, mondta a napnyugtának.”

---

⁸ Szigeti Csaba, *A senhal. A név neve*, Palimpszeszt, 10. szám.

http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/10_szam/13.htm

Nem folytatom tovább e monomániás névismételgetés további példáit (e mániákus névismétlés persze nagyszerűen rimel *A nap májusban hosszú már...* kezdetű Rudel-canso monomániás szó-rím ismételtetéséhez: *de lonh, de lonh, de lonh, de lonh*, távolról, messziről, távolról, messziről). Hogy a Hodierna valóságos személynév, arról maga Darvasi László nyugtat meg az elbeszélésben: „Ekkor [a zarándokokkal történt találkozás utáni, írással átvirrasztott éjszakán – Sz. Cs.] született az első canso, amelyet Jaufre Rudel, Blaye grófja Hodierna jeruzsálemi hercegnőhöz írt. Ahhoz az asszonyhoz, akiről a sivatagi vándorok is beszéltek. Hodierna, Hodierna, igen, a neve többször elhangzott a sivatagi éjszaka mélyén. A hercegnő a küzdelmes életű, sokat hadakozó, rabságokat is megsínylő II. Balduin jeruzsálemi király harmadik lánya és Rajmund tripoliszi trónörökös felesége már évek óta”. Itt bizony a Rudel-filológia segített be jelentősen Darvasi Lászlónak. Amikor a *Vida* kritikai kiadásában a kutatópáros csak megismételte és összefoglalta korábbi kutatók eredményeit a comtessa de Tripol kilétéről, ezt olvashatjuk: „Ha elfogadjuk a *Vida* történeti hitelét, *Tripol comtesse*-szének Odiérne-t tekinthetjük, Tripoli örgrófjának [comte], I. Raimonnak a feleségét.”⁹

Nos, ezek után következik az elbeszélés törzsrésze, s itt indul meg az eltávolodás attól a mintázattól, amelyet a XIII. században keletkezett rövid életrajz előírt, vagyis ha eddig az elbeszélői kreativitás Darvasi Lászlónál a helyszínek és a hangulatok festésében mutatkozott meg, ettől fogva már az elbeszélte történet alakításában is szabadon működhet az írói képzelőerő. Az elbeszélés történetvezetése három tömbből épül föl: az első blokk középpontjában a Szidón környéki találkozás áll a zarándokokkal 1148-ban. A második nagyobb egység a Blaiába történt visszatérés után veszi kezdetét, de „Ez már a következő nyár volt”. Amit itt olvashatunk, annak semmi, de semmi köze Jaufre Rudel XIII. századi vidájához. Rudelhez vendég érkezik, „egy ismeretlen lovag”, akinek az elbeszélései alapján a Kicsoda Jaufre Rudel? kérdésről a hangsúly áttevődik a Kicsoda Hodierna? kérdésre. Ez azért fontos, hogy némileg bizonytalanná váljék a zarándokok elbeszélése, akik szerint Hodierna maga a szépség és a jóság, ami a trobar nőfelfogásának nagyon szilárd közhelye. A lovag elbeszélései arra szolgálnak, hogy az eddig test és arc nélküli Hodierna legalább élettörténetet kapjon. Az olvasó már korábban tudta, hogy Hodierna II. Balduin jeruzsálemi király harmadik lánya, most megtudjuk, hogy a lánygyerekek négyen voltak, életkor szerint: Melisande, Haalis, Hodierna és Ioveta. Uralkodásra nevelték, s ezért négy dologra tanították meg őket, köztük Hodiernát is: a kegyetlenségre és a kegyetlenség látványának vagy

---

⁹ Jean Boutière – A.-H. Schutz: *i.m.*, 19. p.

tudatának elviselésére, a hazugságra, az ármányra és a hűtlenségre (ezek manapság is standard női »erények«). Az elbeszélés fikcióján belül ugyan Jaufrének, de egyben az olvasónak címzett információk egyrészt a novella befejezését készítik elő, másrészt azt szolgálják, hogy az olvasóban is egyre plasztikusabban képződhessen meg Hodierna. A történetmondáson belül az elbeszélés belső idejében nagy ugrás következik: 1160-ban Jaufre Rudel a szolgájával útra kel *outra mer*, a tengeren túlra, de most nem keresztes hadjáratba, hanem Hodierna látására.

Darvasi László ezt az útrakelést is motiválja: a blaii udvarházban feltűnik egy sánta fiatalember, aki „a hazugság krónikása”, és rengeteg politikai és családi hírt hoz Tripolból, de nem tudhatni a rengeteg ármányról, hazugságról, hűtlenségről és kegyetlen gyilkosságról, hogy ezek igazak-e vagy sem. Ennek tisztázása is indíthatja a távoli szerelem költőjét arra, hogy felszámolja a távolságot. Az is megfontolandó, hogy a sánta fiatalember szerint „Hodierna hercegnő látni kívánja Jaufre Rudelt, a világ legjobb dalnokát”, márpedig a vágyott hölgy kérésének teljesítése férfikötelesség: fel kell számolni a távolságot. De az elbeszélésbe beépül egy harmadik, különös lelki motívum is: a sánta fiatalember elad egy képet Rudelnek, amely Hodiernát ábrázolja. „Nem tudhatni pontosan, mi mehetett végbe a lelkében, leginkább arra gondoltam, hogy szerelmének tárgya, aki most, lám, *formát és testet öltött*, aki megmutatta magát, aki kiemelkedett az égi homályból és messzeségből, egészen megigézte.

Hodierna.”

Nagyon fontos, hogy itt csupán egy kisméretű *képről* van szó, és ennek a képnek a látásáról. „Kicsiny aranyozott keret fogta körbe egy gyönyörű asszony festett arcát. Ő az, mondta a sima modorú [sánta fiatalember], Hodierna tripoliszi hercegnő.” De a kép látása nem látás színről színre. Ráadásul a kép lehet megtévesztő is.

A távoli szerelem eszméje felől nézve Tripolba menni Hodierna látására – a távoli szerelem eszméjének (ön)felszámolása. És felszámolása annak az önbeteljesítő jóslatnak, amely szerint – idéztük már egyszer – „az élet úgy alakítja sorsaikat, hogy soha nem fogják látni egymást.” Hiszen 1160-ban, huszonegy esztendővel a megszerelmesedés (*et enamoret*) után Jaufre Rudel látni kívánta őt („per voluntat de leis vezer”), a sosem látott távoli hercegnőt. Jaufre Rudel ott van hát Tripolban. Ám amikor a palota kertjébe bejutnak, a grófot elválasztják a szolgától, egy sötét árkád alá tuszkolják, megütik, térdre esik, megrugdossák Hodierna emberei. De Jaufre „[...] még visszamosolygott rám, intett, hogy jól van, ami van, ennek így kell lennie.” Jaufre Rudel sosem látja meg Darvasi László elbeszélésében a hercegnőt, sem nem szagolja, sem nem hallja őt, csak a szolgája, de ő még kúrja is. Ő, az elbeszélő, a szolga találkozik színről színre Hodiernával. Az időbeli ugrás, 1148-ból 1160-ba,

rendkívül lényeges, hiszen már az első blokkban vagy tömbben azt olvashattuk, hogy „Jaufre Rudel alig volt tizenhét éves, de már hírneves dalművész. Magam is csupán húsz földi évvel dicsekedhettem.” Ám Hodierna már 1148-ban „az anyja lehetne a suhanc Jaufre Rudelnek. Legalább húszesztendőnyi különbség van közöttük.” Vagyis Hodierna a zárándokok elbeszélése idején a Darvasi-fikció szerint negyven év körüli nő volt, 1160-ban hatvan év körüli.

A szolga tehát színről színre látja Hodiernát: „[...] egyszerre ott állt előttem Hodierna hercegnő. Öreg volt és csúnya. Emlékszünk arra, hogy a gróf hányszor ismételtette mániákusan: Hodierna, Hodierna. Itt is következik egy háromszoros ismétlés, csak ezek a hercegnő ismétlődő szavai:

„Basszál meg, mondta halkán.

Basszál meg, szinte esdekelt. Olyan lett hirtelen, mint egy öreg, esdeklő kislány. A bőre ráncos, a hasa horpadás. A combja vékony. Folytak a könnyei.

Basszál meg, te szolga.”

Majd a rettenetes koitusz után a hercegnő Jaufre Rudelről beszélteti a szolgát, akivel csak később közli, hogy ura már nem él. „Levágattam a kezét, szolga, elveszett, lihegte. És megmentettem, érted? Megmentettem!” Ez a teljes elbeszélés kulcsmondata. Mert miként lehet megmenteni valakit azzal, hogy megöletjük?

Nos, mind a szolga, mind Jaufre Rudel története igen messze elkanyarodott a XIII. században keletkezett vidától. Azért kanyarodott el a történet a rövid életrajztól, hogy visszatérhessen hozzá. Darvasi László előbb nagy gondossággal szétrombolta a vida alaptörténetét, majd éppen visszahozza a lerombolt alaptörténetet, de immár mint a tényleges történet helyén álló belső (az elbeszélésen belüli) fikciót. Mert a szolgát Hodierna azzal engedi el a palotából, hogy ugye, a szolga tudja, mit kell mondania ura haláláról. A vidát mint *hazugságot* Hodierna rendeli meg és el, és a szolga konstruálja meg. Amikor a szolga (a történetmondó) kilép a palota kapuján, elmeséli Jaufre Rudel szerelmi vágyának és halálának a történetét egy madarakat etető szerzetesnek, és ekkor a XIII. századból ismert vidát mondja fel! Vagyis a tanulmány elején okszitánul és magyarul közölt rövid életrajzot, amely most, az elbeszélésben mint *kitalált* történet hangzik el, szemben az általunk olvasott *valódi* történettel. Még egyszerűbben: Darvasi László elbeszélésének egésze úgy is olvasható, mint a XIII. századból ránk maradt okszitán vida keletkezéstörténete. „Atyám, szóltam, Jaufre Rudel, Blaye grófja, hírneves költő, aki számtalan rajongó verset írt Hodierna hercegnő szépségéről, és aki hosszú utat tett meg idáig, hogy lássa a szerelmét, ma elhalálozott.

Hogyan halt meg ez a nemes lelkű férfiú, fiam?

Már komolyan beteg volt, mire ideértünk. Láz gyötörte, hideglelés kínozza, és nem tudta mozdítani a kezét. De még megpillantotta szerelmét, Hodierna hercegnőt, és a karjában halt meg. A hercegnő zárta le a szemét. Kegyes és szép halál, bólintott a szerzetes, és szórta tovább a magokat a madarainak. Igen, az, mondtam. Szép halála volt a grófnak, dadogtam. És talán kegyes is.” A szolga elbeszélése Jaufre Rudel (szerelmi) életéről és haláláról szól, ez utóbbi esetben a tényleges haláláról, majd az elbeszéléson belüli elbeszélése a kitalált haláláról (a vidában elbeszélt haláláról Hodierna utasítására): „Hodierna megszólalt. Nem kétlem, hogy pontosan tudod, mit kell mondanod.” A *Jaufre Rudel* című elbeszélés utolsó, rövid bekezdése, és különösen legutolsó mondata – ezt dőlt betűkkel írom – látszólag nyugvópontra viszi a teljes elbeszélést, az olvasónak pedig átnyújtja az elbeszélés értelmezésének a kulcsát. Így szól: „Indultam hazafelé, és a zsákomban cipeltem két tekercset. De ezek most nehezebbek voltak a szokásosnál. Mert nem papiruszok voltak bennük. Hanem két levágott, már soha nem didergő kéz. *Amelyeket talán megmentett a szerelem távolsága.*” Vagyis az elbeszélés az *amors de lonh*, a távoli szerelem természetéről beszél. Ekkor az elbeszélést Jaufre Rudel felől értelmezhetjük: a távolság a szerelmi vágy éltető közege. Darvasi László elbeszélése lehetőséget ad egy *metafizikai*, egészen pontosan egy távolság- és szerelemmetafizikai értelmezésre, s a legutolsó mondat visszautal Jaufre Rudel elbeszélt gondolataira a távolságról, a szerelmi messzeségről. Amikor Hodierna hívására (?) és látására (!) Jaufre és a szolgája elindult Tripolba, „[...] ez első pillantásra egészen fölfoghatatlan cselekedet volt. Ő, aki egyre gyakoribb és mélyebb mélabújában mindig is azt hangoztatta, hogy az igazi, az égi szerelem csak a messzeség tisztaságában, az érinthetlenség szépségében teljesebb ki, egyszerre úgy döntött, fölszámolja a távolságot, ami a szerelmétől elválasztja. Korábban mindig azt magyarázta, hogy ami közel van, bepiskít, elront, meggyaláz. Isten is a távolságával gyógyít és ad reményt, bármennyire is közel érezzük magunkhoz. [...] Nohát látod, mondta a gróf, Isten a távolság szívének legmélyébe helyezte magát, hogy aztán így vegye magához a gyermekét. A szerelem is ilyen. Csak a lelkünk által teljesebb ki. Mert a léleknek van tekintete a távolságra. A test csak a testre láthat, és a testek elrontják egymást. Érted? [...] S mégis elérkezett az a pillanat, hogy Jaufre Rudel minden eddigi elvének, ideájának, magyarázatának és fölfogásának ellentmondva, a távolság ellen indult hadjáratba. Mint aki magát tagadja meg.” Vagyis ekkor Jaufre Rudel elbeszélt valódi halála büntetés, amiért ellene fordult a távoli szerelem keresztény érvekkel is alátámasztott platonista eszméjének. Méltó büntetés, mely büntetésnek csak eszköze Hodierna, mert azt tudatja, hogy a távolság éltető közege a szerelmi váagnak, ám a közelség nem ölel, hanem öl. Nevezzük ezt Rudel-szemponthú értelmezésnek!

De végig lehet olvasni az elbeszélést Hodierna (fiktív) nézőpontjából is. A befejezésből világos, hogy a hercegnő csak Jaufre Rudel canso-it ismerte, és róla – azon kívül, hogy „dalnok” – semmit nem tudott. Különben miért tette volna föl azt a kérdést a szolgának, hogy Kicsoda Jaufre Rudel? A Hodierna-szempontú értelmezést *pszichológiai* jellegű interpretációnak nevezhetjük. Tudjuk, hogy a zárandokokkal történt találkozás éjszakáján írott legelső canso-t elküldték a Tripolba tartó zárandokokkal a hercegnőnek. Ahogy a többit is elküldték. Hodierna tehát a Rudel-költeményeknek nem csupán címzettje, hanem legelső olvasója és értelmezője is. Ezekben az énekekben ő maga az elérhetetlenség, a Jaufre és öközötté lévő térbeli távolság pedig biztosítéka ennek az elérhetetlenségnek. Nem bizonyos, hogy ő küldte magáról azt a kis képet, amelyet a sánta fiatalember elad Jaufrének, még az sem, hogy valóban őt ábrázolja, fiatalon. Az elbeszélésből az sem bizonyos, hogy tényleg Hodierna hívta-e Jaufrét magához Tripolba? Mert ha igen, az bizony nem volna más, mint a kislánykorában vele elsajátított ármány megnyilvánulása: ebben az esetben Hodierna csapdába csalta volna Jaufrét. De az, ahogyan kivégezteti a költőt, az a brutalitás, amellyel levágatja a kezeit, hogy lassú kínhalálra ítélje, valamint az a brutalitás, hogy miközben Jaufre kiszenved, Hodierna ennek szolgájával kúratja meg magát, némi hitelt ad a lovag blaiabeli elbeszéléseinek Hodierna neveltetéséről, valamint a sánta fiatalember politikai és családi pletykáinak Tripolból. Kislány korában a mások életére-halálára játszott játékokon Hodierna csal. Vagyis a négy dolog közül az egyik, amit megtanítottak vele, az ármány teljesül. A hűtlenség is, mert a féltékeny „Rajmund, a férj kolostorba akarta küldeni Hodiernát. [...] A viszály odáig fajult, hogy Hodierna végül asszaszin orgyilkosokkal ölette meg a férjét.” A trónkövetelő Alfonz toulouse-i herceg megölésére és egyben nővére, Melisande megsegítésére ő küldött orgyilkosokat. Vagyis Hodierna pontosan úgy járt el, ahogyan azt a neveltetése megkövetelte tőle. Gyaníthatóan e mechanizmusok irányították Jaufre kegyetlen megöletésekor is.

Miközben az elbeszélésből tudjuk, hogy miként halt meg valójában Jaufre Rudel, az is tudható, hogy valóban boldogan halt meg. Hodierna pedig boldog volt akkor, amikor ura halálának a bejelentése és az első közösülés után a szolga fojtogatni kezdte őt. Aztán ahelyett, hogy megfojtotta volna, még egyszer megbaszta, bosszúból, ami lehet a személyiség meggyilkolásának egy szelídebb, áttételes formája. De Hodierna bosszúja sem maradt el: a szolga nemi betegséget kapott tőle.

A vida szerint agóniájában Jaufre Rudel *látta* Hodiernát. Darvasi László elbeszélésében *soha nem látta*, mert a hercegnő nem engedte közel magához, azzal pedig, hogy lehetetlenné tette a látását színről-színre, azzal, hogy megölette – a távoli szerelem

eszméjét mentette meg Jaufre Rudel számára, mindörökre. Persze Darvasi László elmondhatja a történetmondóval, hogy Jaufre Rudel is megérte a maga pénzét, ott a messzi Blaiában. Hiszen ivott is, kurvázott is, olykor egyszerre két szajha volt a hálósobájában. Ráadásul az elbeszélésben szerepel egy rövid jelenet: a szolga látta, hogy ott, Aquitániában egy fiatal fiúgyerek meztelen combjai közé dugta fázós kezét. Enyhén homoszexuális és pedofil jelenet ez, amivel visszaérkeztünk az elbeszélés legtöbbször visszatérő és a mű egészen végigvonuló eleméhez, a kéz motívumához, amely sort a levágott kezek zárják le.

Hodierna látszólagos kegyetlensége mögött a Jaufre Rudel iránt érzett és gyakorolt *könyörület*, *irgalmasság* is állhat. Ha eljutunk ide, vagyis tanácstalanok leszünk abban a kérdésben, hogy miről is szól végső soron ez az elbeszélés, kezdhethetjük előlről az elbeszélés elolvasását. Mert a XIII. századi és tulajdonképpen a jelentését tekintve »zárt« rövid életrajzból Darvasi László a klasszikus modernizmus eszközeivel egy XXI. századi »nyitott« elbeszélést készített. Kegyetlenséggel és iszonyattal teli magasztos szerelmi történetet.

Kezdhethetjük előlről: kicsoda Jaufre Rudel? és kicsoda Hodierna? És ha újrakezdjük, akkor az olvasat és az értelmezés már elszabadult legitimálhatóságától.

Kőszeg, 2013-2014. augusztus.